

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Bingöl University
Journal of Social Sciences Institute

جامعة بينكول معهد العلوم الاجتماعية

ÖZEL SAYI - İSLAM BİLİM TARİHİ VE FUAT SEZGİN - - MANTIK -

Türkçe, İngilizce ve Arapça Yayımlanan Uluslararası Hakemli Dergidir
International peer-reviewed journal published
in Turkish, English and Arabic

Yıl/Year: 9 • Cilt/Volume: 9 • Sayı/Issue: Özel Sayı • Güz/Autumn 2019
ISSN: 1309-6672- e ISSN: 2618-6322

Sahibi / Owner:
(Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına)
(Of Behalf of Bingol University Social Sciences Institute)

نيابتا عن جامعة بينكول معهد العلوم الاجتماعية
Doç. Dr. Yaşar BAŞ

Editörler / Editors / المحررون

Doç. Dr. Yaşar Baş
Dr. Öğr. Üyesi Fikret Osman
Doç. Dr. Yılmaz Irmak
Dr. Öğr. Üyesi Fevzi Kaçer

Yayın Kurulu / Editorial Board / هيئة التحرير

Prof. Dr. Abdullah Taşkesen	Doç. Dr. Hiroyuki Ogasawara
Prof. Dr. Ahmet Gürbüz	Doç. Dr. Ioana Tudor
Prof. Dr. Ali Abouzeid	Doç. Dr. Kazuaki Sawai
Prof. Dr. Ali Ahmed İbrahim Al-Tayış	Doç. Dr. Mehmet Zahir Ertekin
Prof. Dr. Hasan Çiftçi	Doç. Dr. Mehmet Emin Bars
Prof. Dr. Hikmet Tan	Dr. Öğr. Üyesi Beşir Koç
Prof. Dr. Liubov Pomytkina	Dr. Öğr. Üyesi Emine Yeşim Bedlek
Prof. Dr. Muammer Erdoğan	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Seyman Önder
Prof. Dr. Orhan Başaran	Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Keleş
Prof. Dr. Ousama Ekhtiar	Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Korkut
Prof. Dr. Sait Patır	Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Taşkın
Prof. Dr. Tofiq Abdülhasanlı	Dr. Öğr. Üyesi Vedat Avcı
Doç. Dr. Cihat Yaşaroğlu	Dr. Hakim Abdurrahman Zübeyr el-Babirî
Doç. Dr. Flaudette May Datuin	Dr. Rudramma Siddheshwar Hiremath
	Dr. Tahir Aşirov

Redaktörler / Redactors / المدققون

Arş. Gör. Ahmet Koçak (Türkçe) / Arş. Gör. Adnan Aydıntürk (İngilizce)

E-Dergi Teknik Sorumlusu / Technical Administrated of e-Journal / الموظف الفني

Arş. Gör. Ozan Can Akpınar

Web ve Yazışma Adresi / Web and Correspondence Adress / العنوان البريدي للمجلة

<http://dergipark.gov.tr/busbed> / <http://busbed.bingol.edu.tr/>

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü 12100-BİNGÖL

Tel.: 0 (426) 215 00 17 **Faks:** 0 (426) 215 00 72 **e-posta:** sbe.bingoldergi@bingol.edu.tr

Dergi Tasarım / Journal Design /

Zafer Medya Grup

Basım Yeri / Place of Publication / مكان النشر

Zafer Medya Grup

Muratpaşa Mah. Yenikapı Cad. Yakutiye/ERZURUM • 0 442 234 22 85

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ,
Uluslararası hakemli bir dergidir. Bahar ve güz dönemi olmak üzere yılda 2 sayı yayımlanır. Yayımlanılan dili, Türkçe, İngilizce ve Arapçadır. Her hakkı saklıdır. Makale son kabul tarihleri: Bahar Dönemi için Şubat ayı sonu, Güz Dönemi için Ağustos ayı sonudur. Dergi kapasitesine göre, makale kabul tarihleri daha erkene çekilebilir. Her sayı için kapasiteyi aşan başvurular sonraki sayılara aktarılır. Makaleler, Turnitin "iThenticate veya iThihal.Net" intihal programından olumlu rapor alındıktan sonra yayımlanabilir. Dergimizin yayım kurallarına göre hazırlanmamış makaleler kabul edilmez. Yazıların her türlü hukukî ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Makalelere PDF formatında Enstitümüz web ve DergiPark sayfasından ulaşılabilir. Ancak kaynak gösterilmeksizin kullanılamaz.

DANIŞMA KURULU **ADVISORY BOARD** المجلس الاستشاري

Prof. Dr. Abdullah Kibesi	Katar Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Abouzeid Abouzeid	Şam Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Ahmed İbrahim al-Tayiş	Kahire Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. Cengiz Toraman	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Enver Çakar	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan Oktay	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Olgun	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Himmet Uç	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail Hakkı Eraslan	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Kahraman Çatı	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Kazım Yoldaş	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Liubov Pomytkina	National Aviation University, Kiev, Ukrayna
Prof. Dr. Mehmet Canatar	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Çelik	Muğla Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet İnbaşı	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Takkaç	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Törenek	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Beşir Aşan	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa D. Karacoşkun	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Uçar	Biruni Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Başaran	Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Ousama Ekhtiar	Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Reha Saydam	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi Altunışık	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Sayın Dalkıran	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Turan Öndeş	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut Karabey	Erzincan Üniversitesi
Prof. Dr. Üzeyir Ok	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup Bulut	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Abu'ludus	Yermuk Üniversitesi
Prof. Dr. Tofiq Abdülhasanlı	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi UNEC
Prof.Dr. Reşad Muradov	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi UNEC
Doç.Dr. Tarana Khalilova Ahmed gizi	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi UNEC
Doç. Dr. Flaudette May Datuin	Filipinler Üniversitesi
Doç. Dr. Hiroyuki Ogasawara	Kyushu Üniversitesi, Fukuoka, Japonya
Doç. Dr. Kazuaki Sawai	Kansai Üniversitesi, Osaka, Japonya
Doç. Dr. M. Şükrü Mollavelioğlu	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer Kanberoğlu	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Keivan Harrasi	Tabriz ACECR, İran
Dr. Mohd Nor Hakim Bin Yusoff	Malezya Üniversitesi
Dr. Mohd Rafi Yaacob	Malezya Üniversitesi
Dr. Mona Sobh	Aynu'ş- Şems Üniversitesi, İskenderiye, Mısır

BU SAYININ REFEREES OF HAKEMLERİ THIS ISSUE هذا العدد من القضاة

- Prof. Dr. İbrahim EMİROĞLU (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Şaban HAKLI (Hitit Üniversitesi)
Doç. Dr. Aytekin ÖZEL (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Enes ERDİM (Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Hamza ALTIN (Bingöl Üniversitesi)
Doç. Dr. Hülya ALTUNYA (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim USTA (Bingöl Üniversitesi)
Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU (Bingöl Üniversitesi)
Doç. Dr. Kamil KÖMÜRÇÜ (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)
Doç. Dr. Necmettin PEHLİVAN (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Sıtkı ULUERLER (Bingöl Üniversitesi)
Doç. Dr. Yaşar BAŞ (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BAYINDIR (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ali TEKİN (Trabzon Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Coşkun BABA (Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ergün Öz AKÇORA (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fegani BEYLER (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fikret OSMAN (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gülay ÖZDEMİR AKGÜNDÜZ (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hacı KAYA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hüsametdin YILDIRIM (Fırat Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kudret ARAS (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami BAGA (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nebi BUTASIM (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şerefettin ADSOY (Aksaray Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Vedat KAMER (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Murat BAYRAM (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Sedat KANAT (Bingöl Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

- İSLAM BİLİM TARİHİ VE FUAT SEZGİN -

Ramazan ŞEŞEN
HOCAM PROF. DR. FUAT SEZGİN 1

Ousama EKHTIAR
**THE SCIENTIFIC PERSONALITY OF FUAT SEZGİN
THROUGH THE HISTORY OF ARAB HERITAGE** 3
ARAP KÜLTÜR TARİHİ ADLI KİTABINA GÖRE FUAT
SEZGİN'İN BİLİMSEL KİŞİLİĞİ

Seyfettin KAYA
**BATLAMYUS'UN ASTRONOMİ ANLAYIŞINA İSLAM
DÜNYASINDAN VE SELÇUKLULARDAN ELEŞTİRİLER
VE DÜZELTMELER** 19
CORRECTIONS AND CRITICISES FROM SELJUKS
AND ISLAMIC WORLD PTOLEMY'S ASTRONOMY
UNDERSTANDING

Nebi BUTASIM
**FUAT SEZGİN'İN SANAT ESERLERİ ÜZERİNE YAPTIĞI
ÇALIŞMALAR HAKKINDA BİR KRİTİK** 43
A CRITICAL ABOUT FUAT SEZGİN'S WORKS ON
ARTWORKS

Halil AKÇAY
**FUAT SEZGİN'İN ENDÜLÜS ARAP ŞİİRİYLE İLGİLİ
MÜLAHAZALARI** 61
FUAT SEZGİN'S THOUGHTS ON ENDULUS ARABIC
POETRY

Abdullah DUMAN
**BİRÜNİ'NİN KULLANDIĞI BAZI İLGİ ÇEKİCİ
KAVRAMLAR** 77
SOME INTERESTING CONCEPTS USED BY BIRUNI

Zahir KIZMAZ

**İSLAM DÜNYASINDA GERİ KALMIŞLIK SORUNU VE
FUAT SEZGİN'İN KONUYA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

97

THE BACKWARDNESS PROBLEM OF ISLAMIC WORLD
AND FUAT SEZGİN'S OPINION ON THE SUBJECT

Mehmet Sami BAGA, Sadi YILMAZ

**FUAT SEZGİN'İN TARİH YAZICILIĞINDA
RASATHANELER: MERAGA RASATHANESİ ÖRNEĞİ**

121

OBSERVATORIES IN THE HISTORYOGRAPHY OF FUAT
SEZGİN: THE CASE OF MERAGA OBSERVATORY

Hamza ALTIN

**KLASİK DÖNEM SONRASI OSMANLIDA BİLİM
POST-CLASSICAL PERIOD OTTOMAN SCIENCE**

137

M. Yavuz ALPTEKİN

**ORTAÇAĞ MÜSLÜMAN TOPLUMLARINDA TERCÜME
TENKİD TERKİB TELİF AŞAMALARININ TOPLUMSAL
İZDÜŞÜMLERİ VE BİLİMİN GELİŞMESİ**

159

PROJECTIONS OF PHASES OF TRANSLATION CRITISISM
COMPOUND COPYRIGHT IN MEDIEVAL MUSLIM
SOCIETIES AND DEVELOPMENT OF SCIENCE

Bedrettin BASUĞUY

**FUAT SEZGİN'E GÖRE HAÇLI SEFERLERİ'NİN
DOĞU'YA VE BATI'YA ETKİSİ: SİLAH TEKNOLOJİSİ
ALANINDAKİ GELİŞMELER VE BİLİMLERİN
AVRUPA'YA TRANSFERİ**

193

THE EFFECT OF THE CRUSADES TO THE EAST AND
THE WEST ACCORDING TO FUAT SEZGİN: THE
DEVELOPMENTS IN THE WEAPON TECHNOLOGY AND
THE TRANSMISSION OF SCIENCES TO EUROPE

- MANTIK -

İbrahim EMİROĞLU
**EFLATUN'UN DEVLET DİYALOĞU'NUN TARTIŞMA
USÛLÛ AÇISINDAN İNCELENMESİ** 211
THE EXAMINATION OF PLATO'S REPUBLIC IN TERMS OF
DISCUSSION METHOD

Ahmet KAYACIK
**MISIR'DA MANTIK ÇALIŞMALARI VE MANTIK
EĞİTİMİ ÜZERİNE: TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMALI
BİR DEĞERLENDİRME** 233
AN ESSAY ON THE EDUCATION AND STUDIES IN LOGIC
IN EGYPT: A COMPARATIVE STUDY WITH TO TURKEY

Coşkun BABA
RETORİK VE MANTIK İLİŞKİSİ 247
THE RELATIONSHIP BETWEEN RETORIC AND LOGIC

Kâmil KÖMÜRCÜ
FÂRÂBÎ'DE BEŞ TÜMEL KAVRAM 261
FIVE UNIVERSAL CONCEPTS IN ALFARABI

Hacı KAYA
**CUMHURİYET DÖNEMİNDE SÛRÎ VE TATBİKÎ
MANTIK ÇALIŞMALARI: HASAN ALİ YÜCEL VE TEZER
AĞAOĞLU'NDA FORMEL VE UYGULAMALI MANTIK** 275
FORMAL AND APPLIED LOGIC STUDIES IN THE
REPUBLICAN PERIOD: FORMAL AND APPLIED LOGIC
IN THE STUDIES OF HASAN ALİ YÜCEL AND TEZER
AĞAOĞLU

Şerefettin ADSOY
NECATİ ÖNER'İN DİL HASSASİYETİ 323
NECATİ ÖNER'S LANGUAGE SENSITIVITY

Ali TEKİN

**MEŞŞÂÎ MANTIKA ÖRNEKLEMENİN (ANALOJİ)
FARKLI CİHETLERDEN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR
SORUŞTURMA**

339

AN INQUIRY INTO STUDYING ON EXEMPLIFICATION
(ANALOGY) FROM DIFFERENT ASPECTS IN THE
PERIPATETIC LOGIC

Necmettin PEHLİVAN, Muhammet ÇELİK

**EL-MATLABUL-E‘LĀ, EL-MAKŞADU‘L-AKŞĀ:
KEMĀLPĀŞĀZĀDE‘NİN RİSĀLE FĪ ‘İLMĪ ĀDĀBĪ‘L-BAĤŞ‘I
AL-MATLAB AL-A‘LĀ, AL-MAKŞAD AL-AKŞĀ:
KAMĀLPĀSHĀZĀDA‘S RĪSĀLA FĪ ‘ILM ĀDĀB AL-BAĤS**

363

İslam Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin-Mantık Özel Sayısı dolayısıyla merhaba

Malum olduğu üzere, 2019 yılı Cumhurbaşkanlığımızın himayesinde bütün Türkiye’de Prof. Dr. Fuat Sezgin yılı ilan edilmişti. Sempozyum, video, panel, konferans, sergi, vd. ilmi toplantılar ve çalışmalarla konunun gündemde tutulması veya konuyla ilgili gündem oluşturulması hedeflenmişti. Biz de bu özel sayımızı hem “Geçmişten Bugüne İslam Dünyasında Bilim, Teknoloji ve Prof. Dr. Fuat Sezgin” hem de “Mantık Bilimi” ile ilgili iki ayrı ve önemli konuya ayırdık. Aynı amaçla Üniversitemiz tarafından bir komisyon oluşturuldu. Rektörlüğümüz bünyesindeki farklı birimlerce sergi, panel ve konferanslar düzenlendi. Bir toplantı salonuna “Fuat Sezgin Konferans Salonu” adı verildi. Söz konusu faaliyetler çerçevesinde son yapılan çalışma ise Fuat Sezgin anısına bu özel sayının çıkarılması oldu. Osmanlı’da Mantık Bilimi de bu özel sayının ayrı bir bölümünü oluşturdu. Dergimizin Ekim sayısından iki ay sonra ve pek çok üniversitenin konuya ilgisi dolayısıyla bu özel sayının yayımlanması konusunda önceleri bazı tereddütlerimiz oldu. Ama dergimize gösterilen ilginin ve dergi ekibinin içten ve özverili çalışmaları sonucunda bu özel sayımızı çıkarabildik.

Özel sayımızın bir bölümünü teşkil eden “İslam Dünyasında Bilim, Teknoloji ve Prof. Dr. Fuat Sezgin” konusunda yayımlamış olduğumuz 10 makale ile bu konuyu bütünüyle incelemiş olduğumuz iddiasında değiliz. Çünkü yüzlerce cildi aşan çalışmalar yapmak suretiyle ancak İslam Bilimi-Teknolojisi ve İslam Biliminin dünya bilim tarihine katkısını bir miktar ortaya koymak mümkündür. Prof. Dr. Fuat Sezgin, bunun böyle olduğunu ciltler dolusu ve dünya çapında kabul gören çok önemli çalışmaları ile ortaya koyan bilim adamlarından biri olmuştur. Daha doğrusu Fuat Sezgin, bu konuda hayal edilemeyenin gerçek olabileceğinden daha öteye giderek öyle olduğunu bizzat ispat etmiştir. Üstelik bu konularda söz etmek ve birkaç cümle ile özetlemek gerçekten çok zordur. Biz de bu manada Yusuf Has Hacib’in “yurdu kılıçla alırsınız, kalemlle tutarsınız” ifadesini esas alarak kalem erbabının birkaç makalesini tarihe mal etmeye çalıştık.

Bu sayımızın diğer kısmını teşkil eden Mantık Özel Bölümü de önemlidir. Zira bilim dünyamızda geçmişten günümüze mantık ve düşünce üzerine pek çok ve önemli incelemeler yapılmıştır. Osmanlıdan günümüze Mantık konulu 8 akademik çalışmanın dergimizde yayımlanması, diğer matbuatın yanında, dergimizin bu bakımdan da bilim dünyasına katkı sunması sağlamıştır.

Pek tabii yukarıda kaydedilen konu başlıklarıyla gelen makalelerin kısa sürede ve objektif bir şekilde değerlendirilip yayıma hazır hale getirilmesi, yorucu bir süreci gerektirmiştir. Bu vesileyle özel sayımızın yayımlanmasında her türlü desteği veren Rektörümüz Sayın Prof. Dr. İbrahim Çapak başta olmak üzere, bu süreçte emekleriyle katkıda bulunanlara, yazarlara, hakemlere ve dergi ekibimize çok teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

Editör
Doç. Dr. Yaşar BAŞ